

DEN TYSKA KATASTROFEN

FRIEDRICH MEINECKES HISTORIEBILD KRITISKT BELYST

Av d:r phil. ERICH WITTENBERG, Lund

Svensk Tidskrift har såsom ett debattinlägg velat bereda den kände Lunda-historikern plats för nedanstående sakkunniga kritik av Friedrich Meineckes uppmärksammade skrift »Den tyska katastrofen», trots att dr Wittenbergs synpunkter i flera viktiga frågor avvika från utgivarens.

DEN tyska frågan är mera än någonsin starkt omstridd. Alltmera gör den åsikten sig gällande, att lösningen av det tyska problemet är en livsfråga för Europas framtid. Hur man än ställer sig till Tyskland är det dock otvivelaktigt, att ett splittrat land i Europas mitt utgör ett outhärdligt hot mot världsfreden. Att utröna orsakerna till det Tredje Rikets sammanbrott innebär att besvara frågan, i vilken mån mänskligheten är i stånd att framdeles förhindra något liknande det nationalsocialistiska skräckväldet. Världsläget ter sig — tre år efter det andra världskrigets slut — fortfarande mycket dystert. Man kan icke förneka, att våldslärorna leva vidare och erkännas av miljoner människor; diktaturtanken har icke övervunnits; demokratin befinner sig i en kamp på liv och död för sin existens. Minoritetsproblemet har icke fått sin lösning; antisemitismen är fortfarande i full verksamhet — även i Tyskland. Hur det skall kunna lyckas att verksamt bekämpa maktideologierna och på så sätt främja och trygga världens fred, är alltså ett problem som kvarstår att lösa.

Om man ställer sig den frågan vilka förutsättningar det fanns för nationalsocialismens genombrott i Tyskland, bör man i första hand vända sig till historieforskningen. Det är hävdteckningens uppgift att fördjupa vår förståelse för samtidens problem. En av Tysklands främsta historiker, professor Friedrich Meinecke, har åtagit sig det ansvarsfyllda värvet att finna en förklaring till den tyska katastrofen och att dryfta frågan om Tysklands framtid.

Redan före 1914 hade Meinecke vunnit världsrykte. Innanför och utanför Tyskland ansågs han som vår tids Wilhelm von Humboldt. Man beundrade Meineckes vetenskapliga objektivitet, hans politiska omdömesförmåga och följde med varmt intresse historikerns modiga uppgörelse med den moderna makttanken. Under dessa förutsättningar är det inte underligt, att man såg i honom Jacob Burckhardts mogne arvtagare, som tillämpat Burckhardts idéer på vår tid. I sitt nyaste verk »Die deutsche Katastrophe», 1946, som Meinecke efter flykten från Berlin författat i en liten, avlägsen frankisk by, söker histo-

rikern finna en förklaring till nationalsocialismens uppkomst i Tyskland och att besvara frågan om Tysklands politiska framtid. Arbetet väckte ett oerhört uppseende jordklotet runt. Man såg i Meineckes uppfattning ett uttryck för det andra, det humanistiska Tyskland och beundrade Meineckes andliga kraft och vakenhet. Som erkännande för Meineckes forskningsarbete blev han 1948 hedersledamot i Amerikas historiska sällskap, en ära som tidigare bland tyskarna endast kommit Theodor Mommsen till del. Innan vi granska Meineckes arbete, lämna vi i det följande en kort framställning av Meineckes grundidéer i hans bok »Die deutsche Katastrophe».

Det tyska problemet ter sig för Meinecke som ett integrerande moment i den europeiska kulturkrisen. I Jacob Burckhardt ser Meinecke sin store föregångare, som redan förutspått västerlandets politiska och kulturella katastrof. Burckhardt är, framhäver Meinecke, mycket skeptisk mot upplysningen, som når kulmen i den franska revolutionen av år 1789; enligt Burckhardt har 1789 års revolution varit upphovet till massornas uppstigande och alstrat ett omätligt lyckobegär, förlänat hela livet en ekonomisk prägel och uppammat en okritisk framstegstro. Utan att dela Burckhardts aristokratiska livsyn, beundrar Meinecke Burckhardts vida perspektiv. Burckhardt har, betonar Meinecke, redan haft klart för sig, att det nationella problemet och den sociala frågan utgöra vår tids kärnproblem.

Den västerländska kulturkrisen når enligt Meinecke sin höjdpunkt i Tyskland. Därför är det väl motiverat att tala om ett speciellt tyskt problem. Skärpnigen, som den allmänna kulturkrisen erfarit där, har sin grund i den särpräglade tyska mentaliteten. Tysken har ett metafysiskt drag, som lätt föranleder honom att i missödets dagar fly till det överjordiska.

Därtill kommer något annat. Tysklands industrialisering och teknikens genombrott har i jämförelse med andra länder försiggått i ett alldeles för snabbt tempo. Denna utveckling har väl alstrat en skicklig, men — andligen sett — trångsynt yrkesspecialist, som blivit en kugge i ett väldigt maskineri. Det har inte lyckats att slå en brygga mellan de rationella och de irrationella sidorna i människans väsen. I tyskens metafysiska läggning och i hans fortskridande specialisering ligga enligt Meinecke två väsentliga orsaker till nationalsocialismens senare segertåg.

Vad den nationella och den sociala komponenten i Tysklands utveckling beträffar, påpekar Meinecke, att den nationella frågan — och detta redan långt före det sociala problemets uppkomst — sedan 1830-talet spelat en stor roll i Tysklands politik. De realistiska tidstendenserna få dock under denna epok en stark motvikt i idealismens luttrande inflytande. 1848 års revolution, som går ut på att grunda det Tyska riket på frihetsorienterade grundvalar, står ännu helt i idealismens fälttecken. Det är betecknande, att man 1848 utarbetar en författning efter västerländskt mönster. Med denna revolutions misslyckande följer politiken helt nya linjer. Bismarcks grundande av Tyska Riket försiggår på maktens brutala väg. Detta rike bar redan från början fröet till det senare sammanbrottet inom sig. Dess

författning stod, betonar historikern med skärpa, i oförenlig motsats till Västeuropas frihetsbestämda författningsutveckling. Därmed hade redan 1870/1871 en ödesdiger klyfta öppnat sig mellan Tysklands och västerlandets författningssvåsen. Tysklands fortskridande politiska förfall kommer till synes i tre fenomen:

- 1) i den helt dominerande militarismen,
- 2) i borgaredömets blinda makt- och auktoritetstro och slutligen
- 3) i arbetareklassens bristande förståelse för Tysklands politiska problem.

I det följande skola vi analysera dessa företeelser i nära anslutning till Meinecke.

Enligt Meinecke betecknar året 1866 en vändpunkt i hela Europas historia. I full överensstämmelse med bl. a. Jacob Burckhardt, Constantin Frantz och Karl Christian Planck antar han, att Bismarcks hänsynslösa »macchiavellism» hädanefter blir en avgörande faktor i västerlandets politik. Bismarcks politiska metoder finna sin förklaring i Preussens historia. Redan under 1700-talet blomstrar i Friedrich Wilhelm I:s Preussen en »penetrant» militarism, som förgiftar det borgerliga livet och alstrar en blind och fåfäng auktoritetstro. Inte ens under den så kallade reformeran mellan 1807—1813 lyckades det att övervinna officerskårens och adelns högfärd och förakt mot folket. Efter Boyens och Humboldts avskedande 1819 triumferar militarismen i Preussen. I Bismarcks rike, som kommit till stånd tack vare tre segerrika fälttåg, utvecklas militarismen till en slavisk »borussianism», som utgör en kräftskada för Tysklands politiska utveckling. Under denna epok var en officer »Gud själv» i befolkningens ögon och en reservofficer åtminstone en »halvgud». En reservlöjtnant åtnjöt ett obeskrivligt anseende i de storborgerliga kretsarna och i förvaltningen. Med rätta gisslade den världserfarne diktaren Theodor Fontane den tyska militarismen som ett folks politiska förfallsform och såg i dess övervinnande en grundförutsättning för politikens och kulturens genomgripande förnyelse. Militarismen, sådan som den kom till uttryck redan under Bismarcks tid, har alltså enligt Meinecke direkt banat vägen för nationalsocialismen. Det är, påpekar historikern, ingen tillfällighet, att rikspresident Hindenburg och Adolf Hitler funnit varandra vid statsakten i Potsdams garnisonskyrka den 21 mars 1933.

År 1866 betecknar, enligt Meinecke, på liknande sätt en ödestimma i det tyska borgaredömets historia. Borgaren förlorade efter Bismarcks glänsande militäriska framgångar sin politiska ryggrad och övergick med flygande fanor till Bismarck. Borgaredömet upplever nu sitt politiska Jena. Borgaredömets fega förräderi mot sina bästa ideal beseglar humanitetens öde. Ett vilt och omåttligt förvärvsbegär präglar tidens struktur efter 1871 och utmynnar i en fruktansvärd ekonomisk kris år 1873. Humanitetstanken söker sin tillflykt i de tyska universiteten, som dock förlorat sitt inflytande på de breda befolkningsskikten. Judarna, behärskade av ett lidelsefullt förvärvs- begär, berika sig på ett otroligt sätt, visa en bristande förståelse för

tyska kulturtraditioner och avspegla troget humanitetsidéns förfall. Enligt Meinecke äro judarna ansvariga för liberalismens nedgång. Judarnas högfärd främjar å andra sidan en kraftfull antisemitism, som dock skjuter över målet, då den skär alla semiter över en kam. I Ahlwardts råa antisemitiska propaganda ligger redan enligt Meinecke grodden till nationalsocialismens antisemitiska program.

I ännu mycket högre grad än borgaredömet har arbetarerörelsen enligt Meinecke förberett nationalsocialismen. Båda rörelserna visa nära släktskap. Socialismen på 1870-talet åsyftade på samma sätt en omstörtning av den bestående samhällsordningen som nationalsocialismen arbetade för Weimarrepublikens störtande. Socialisternas så kallade »framtidsstat» har på samma sätt gått till storms mot individens frihetsrättigheter som nationalsocialismen överhuvud bestritt existensen av en »privat sfär». Nationalsocialismens »totalitära» stat liknar helt socialismens »framtidsstat», som — märkligt nog — redan Bismarck betecknat som »en tukthusstat». Både socialismen och nationalsocialismen visa en brutal hänsynslöshet mot politiska motståndare och bägge bestrida privategendomens berättigande. *Socialismen och nationalsocialismen* äro enligt Meinecke *bröder i anden*. Det är, betonar Meinecke, ett faktum, att socialismens läror sådana som de först komma till synes i den tyska arbetarerörelsen på 1870-talet, senare genomsyrade medelklassens bredare kretsar, vilka just de förhjälpa Hitler till makten. Avslutningsvis kommer historikern till resultatet, att på samma sätt som antisemiterna anteciperade nationalsocialismens raslära, så äro socialisterna i sin kollektivistiska statsuppfattning, i sin kamp mot den bestående samhällsordningen, i sin lidelsefulla kritik av individualismen och i sina revolutionära tendenser vägvisare för den senare nationalsocialismen.

I sin fortsatta analys av Tysklands historia åskådliggör historikern med nya exempel militarismens maktställning och borgaredömet och proletarietets fortskridande politiska försumpning. I imperialismens tidsålder — särskilt efter Bismarcks avgång 1890 — når borgaredömet maktcult höjdpunkten. Med dess fulla gillande genomföres i Tyskland en sträng, hård och brutal minoritetspolitik, riktad mot rikets danska, polska och franska undersåtar.

Efter socialistlagens upphävande 1890 gör väl arbetarerörelsen vissa ansatser till förnyelse, dock förgäves. Vollmars och Bernsteins enträgna försök att i grunden revidera marxismens dogmatiska lärobyggnad förbli resultatlösa. Tysklands politiska läge tedde sig under dessa förhållanden mycket allvarligt. Historikern Hans Delbrück gisslar i skarpa ordalag nationalkänslans urartning i de borgerliga kretsarna, kritiserar nationalitetspolitiken och beklagar statsauktoritets överhandtagande, som yttrar sig i polisens överdrivna maktbefogenheter och i den alltmera fortskridande byråkratiseringen. Nationalekonomen Paul Voigt hyste stora farhågor för ett annalkande krig mellan England och Tyskland till följd av den tyska världsmaktspolitiken. Friedrich Paulsen konstaterade med stort bekymmer de fördärvliga verkningarna av den moderna nationalismen, som sudat ut gränserna mellan gott och ont.

På 1890-talet göra sig dock vissa motrörelser gällande. Nyidealismen väcker genklang hos den akademiska ungdomen. En högt begåvad politiker, Friedrich Naumann, förkunnar sitt budskap om ett frihetsbetonat »folkkejsaredöme», förordar en försoning mellan borgaredömet och proletariatet och betonar nödvändigheten av att tillämpa den tyska idealismen på politikens mark. Naumanns lära förklingar dock utan verkan.

I sin senare utredning sysselsätter sig Meinecke med Tysklands politik under det första världskriget. Året 1914 syntes betyda en vändpunkt i den tyska utvecklingen. Klassmotsatserna trädde nu i bakgrunden, och hela Tyskland verkade enigt i sitt försvar av fosterlandet. Detta intryck visade sig dock vara oriktigt. Redan 1915 framträdde i arbetarerörelsen revolutionära tendenser, som komma till uttryck hos Karl Liebknecht. Ett år senare uppstod en lidelsefull strid i de borgerliga kretsarna om krigets mål. Det alltyska förbundet, huvudsakligen rekryterat av universitetsprofessorer, lärare, präster o. s. v., kräver i sin omätliga erövringslystnad bl. a. Belgiens fullständiga annektering, avträdelse av stora franska industriområden och de baltiska ländernas anslutning till det Tyska Riket. Fanatisk nationell egoism, sjuklig chauvinism och nationalistisk fåfänga och högfärd triumfera under de sista världskrigsåren i hela Tyskland och träda i dagen med en naken brutalitet, som i allo liknar den senare nationalsocialismens inställning. Redan 1918 kan Hans Delbrück fastslå, att den nygermanska hedendomen, som saknat varje kontakt med den idealistiska bildningsvärlden, haft huvudskulden till Tysklands politiska sammanbrott.

Efter det tyska nederlaget uteblir en genomgripande politisk förnyelse. Värnpliktens avskaffande och legohärens begränsning till 100,000 man medför radikala sociala förändringar. De tidigare mest gynnade skikten — härens officerare och manskap — gå nu sysslösa och måste försöka skaffa sig nya verksamhetsområden. Ur dessa kretsar spirar fram en djup bitterhet mot den demokratiska Weimarrepubliken. Man bedriver här en romantiskt färgad kult med det förflutna, påstår att ett nära samband förefinns mellan novemberrevolutionen och det militära nederlaget och sprider ut den så kallade »dolkstötslegenden», enligt vilken hemmafrontens feighet förorsakat det militära sammanbrottet. På så sätt drar man här upp en skarp skiljelinje mellan »novemberförbrytarna» och de »alltyska patrioterna» och ger Weimarrepubliken skulden för det första världskrigets olyckliga utgång. Alla slagord, som senare kommo fram hos nationalsocialismen, präglades enligt Meinecke redan omkring 1918 i det alltyskt inställda tyska borgaredömet. Meinecke konstaterar, att alltyskarna i mycket hög grad förberett nationalsocialismens uppkomst.

Weimarrepubliken var ur stånd att verksamt bekämpa den politiska reaktionen. Belastad med Versaillesfördraget, som på allt sätt inskränkte den unga statens politiska rörelsefrihet, lyckades det inte den nya demokratien att försona de olika folkklasserna och att förverkliga sitt storslagna uppfostringsprogram. Vidare saknade den nya staten en fast politisk tradition och politiska ledaregestalter, och

den lamslogs av den tyska befolkningens bristande politiska bildning. Regeringen var svag och beroende av de städse skiftande partimajoriteterna. Dessutom såg den sig nödsakad att hävda sig i en ständig kamp med statens hänsynslösa motståndare. Judendomens samhällsupplösande verksamhet och dess växande makt hämmade Weimar-republikens politiska utveckling. På det stora hela taget tedde sig den republikanska eran mellan 1918—1933 endast som ett kort och flyktigt mellanspel i Tysklands historia.

Hitlers uppstigande har sin orsak i tre moment: 1) i Versaillesfreden, 2) i judefrågan; 3) i den ekonomiska världskrisen 1929—1931 och i den fruktansvärda arbetslösheten. Utan dessa faktorer vore Hitlers seger helt oförklarlig.

Förutom de anförda skälen förklaras Hitlers genombrott av vissa faktorer, som genomsyrade Hitlerrörelsen. Den tyska republikens inre svaghet främjade nationalsocialismens frammarsch. Den tyska parlamentarismen under Weimarereran har enligt Meinecke icke visat sig vuxen sin uppgift. Partiernas splittring och hätska kampmetoder gjorde ett tröstlöst intryck. Regeringens svaghet väckte längtan efter en genial ledare, som skulle förmå att slå in på nya vägar utanför den trånga partiramen. Allt detta kom Hitler-rörelsen till godo. Därtill träder något annat. Hitlers försök att förena det nationella momentet med det sociala motsvarade helt tidens krav. Ordet »national-socialism» var i själva verket en utmärkt stridsparoll och en vällyckad sammanfattning av denna periods politiska önskedrömmar. Det var nödvändigt att öppna vägen till de bredare folkskikten, och det låg i tidens tendens att diskutera de nationella frågorna utanför partisammanslutningars splittrade forum. Hitlers krav på värnpliktens återinförande var i övrigt väl motiverat. Hitlers otillräcklighet visade sig däremot i de brutala metoder, som han infört i den politiska debatten. Han var en ansvarslös demagog, som utlovade allt utan att hålla någonting. Hans raslära stod i bjärt motsats till vetenskapens forskningsresultat. Den var dock ett lämpligt hjälpmedel att fånga och vilseleda de okunniga folkmassorna.

Hitlers möjlighet att komma till makten var beroende av riksvärnets inställning. Riksvärnet var officiellt neutralt, men i verkligheten sympatiserade det med alla strävanden på en senare återuppbyggnad. Riksvärnet avlade eden till rikspresidenten, och på så sätt berodde det i sista hand av rikspresidentens hållning, hur riksvärnet förhöll sig vid en eventuell författningskonflikt. På grund av Hugenbergs ödesdigra politik kom det 1931 till ett nära förbund, betecknat som »Harzburger Front», mellan storagrärer, den tunga industrien, de forna militärkretsarna och Hitlerrörelsen. Meinecke undrar, om det trots detta ännu fanns en utsikt att förhindra Hitlers senare makttillträde. Han bejaktar detta obetingat. Tyskland hade enligt honom under denna tid vid statsrodret en genial statsman i Heinrich Brüning, som hade kunnat vara i stånd att uppdämma den nationalsocialistiska floden. Han var en erfaren och gedigen politiker, en energisk och dådkraftig man, en övertygad demokrat och en svuren motståndare till nationalsocialismen. Han åtnjöt de breda

folkmassornas fulla förtroende och hade utstakat ett klart program för att tillintetgöra nationalsocialismen. Han var beredd att 1) i nödfall nedslå den med riksvärnets hjälp, 2) att uppdelat storagrarnas gods för att skapa ett livskraftigt bondestånd, 3) att revidera Versaillesfördraget på fredlig väg och att göra Tyskland till en lika berättigad partner bland världsmakterna. Brüning finner en kunnig medhjälpare i riksvärnsminister Gröner, som förkroppsligar den preussiska militarismens bästa sidor. Liksom Brüning är han beredd att insätta hären mot nationalsocialismen.

Avslutningsvis redogör Meinecke för sina åsikter om Tysklands framtid. Tysklands öde ligger framdeles uteslutande i segrarmakternas hand. Den tyska militarismen har för alltid spelat ut sin roll. Den är ansvarig för Tredje Rikets långa bestånd. Att bistå segrarmakterna i deras strävan att demokratisera Tyskland är varje sann tysks plikt. Med Tysklands ställning som stormakt är det slutgiltigt förbi. I framtiden måste Tyskland nöja sig med en position som småstat i stil med Schweiz, Holland och de skandinaviska länderna. Endast som fredlig medlem i en federativ sammanslutning av alla mellan- och västeuropeiska länder har Tyskland framdeles en uppgift. Innan denna plan förverkligas, måste tysken fördjupa sig i den tyska nationallitteraturens dyrbara skatter och finna vägen tillbaka till klassicismens och idealismens höga idévärld. Det är viktigt att förstå att idéernas liv utgör något odödligt och oförgängligt. I den närvarande stundens bittra nöd måste man i fast förtroende till Gud bevara tron på Tysklands framtid och med alla krafter arbeta för fosterlandets sanna förnyelse.

Med hänsynstagande till Meineckes världsrykte och höga anseende som historieforskare synes det oss vara motiverat att punkt för punkt undersöka sanningshalten i Meineckes påståenden.

Meineckes arbete är författat av en man på nära 85 år. Det visar tydliga spår av författarens höga ålder. Man saknar här den pregnantastilen, som var utmärkande för historikerns tidigare publikationer. Boken är hållen i ett entonigt språk utan nyanser; det vimlar här av generaliseringar, som ofta omöjliggör att i detalj pröva riktigheten av de uppställda teserna. Analysen är kännetecknad av ett svart-vitt måleri, som icke kan inge förtroende för författarens metod. Vidare inskränker sig hävdtecknaren till att uteslutande belysa Tysklands inrikespolitik, som han dock icke behandlar i dess helhet. På det stora hela taget håller han sig till den frågan, i vilken grad det sociala momentet inverkar på den inrikespolitiska utvecklingen. På så sätt erfara vi hos honom ingenting om tidens religiösa och kulturella strömningar. Med tystnad förbigår författaren t. ex. det tyska universitets- och bildningsväsendets struktur. Helt ignorerar han vidare utrikespolitiska spørsmål. Hur man än ställer sig till den bekanta teorien om utrikespolitikens primat, är det dock alldeles obestridligt, att en stats inrikes- och utrikespolitik höra ihop, och man kan icke vinna en riktig bild av ett folks sociala och politiska utveckling, om man helt lämnar ur sikte sammanhanget inrikes- och utrikespolitiken emellan. Intet folk för en helt isolerad

tillvaro. Utrikespolitiska faktorer inverka på ett eller annat sätt på staternas författningsliv. En utredning av den tyska katastrofen utan hänsynstagande till dessa moment svävar enligt vårt förmenande helt i luften. Ehuru det är mycket värdefullt, att Meinecke betonar det sociala momentets betydelse för historien, synes det oss vara oförståeligt, varför han icke någonstades i hela sin framställning definierar begreppet »borgaredömet» och »proletariatet». Det är ju självklart att borgaredömet och proletariatet under tiden från 1866—1932 undergått väsentliga förändringar, som stå i nära samband med kapitalismens växlingar under samma period.

Meinecke anser, att Tysklands politiska kris sedan 1866 är något speciellt tyskt. Han underlåter dock att jämföra Tysklands författningsförhållanden med andra länders. På så sätt svävar Meineckes tes i luften. Man får icke förbise, att t. ex. år 1866 Frankrike stod under Napoleon III:s spira, Ryssland utgjorde en absolutistisk monarki, den engelska parlamentsreformen icke var avslutad och Österrike ännu var en absolutistisk överhetsstat. Om man tar hänsyn till detta, vinner man ett helt annat och riktigare perspektiv på de tyska problemen.

Meinecke härleder den moderna kulturkrisen i främsta rummet ur den »tekniska» människotypens seger över förnuftsmänniskan. Han konstaterar, att tekniken har medfört en fortskridande mekanisering och frambragt en modern yrkesspecialist, som dominerar på livets alla verksamhetsfält. Härvid glömmes dock Meinecke, att den moderna industrialiseringen icke utgjort ett nationellt fenomen, utan varit en typisk internationell företeelse. Alla problem, som utvecklats ur västerlandets industrialisering — vi påminna här t. ex. om möjligheten att finna en lösning på de sociala och nationella spörsmålen — hade på samma sätt som i Tyskland också varit aktuella i andra länder.

Meinecke betecknar Bismarcks rike som en typisk makt- och militärstat. Det är obestriddt, att en stat, som uppstått till följd av tre segerrika fälttåg och en genial statsmans verksamhet, i stor utsträckning hade en militärisk prägel. Det är vidare helt riktigt, när historikern framhäver, att ett militäriskt tänkesätt genomsyrade Tysklands befolkning och att militären intog en gynnad ställning i hela samhällslivet. Man kan mycket väl medgiva allt detta utan att dock dela Meineckes uppfattning. Han förbigår nämligen helt med tystnad, att denna periods internationella politik redan helt stått under maktpolitikens fälttecken. Vi befinna oss sedan 1870 i kapprustningarnas tidsålder. Därför är den militära beredskapen och upprustningen icke ett speciellt tyskt problem, utan kännetecknande för tidens anda. Bismarcks rike var en militärstat, enär hela rikets existens var beroende av dess möjlighet att effektivt försvara sig mot utländska fiender. Härpå några exempel:

Redan kort efter det tysk-franska kriget genomförde Frankrike en grundlig reform av försvaret efter preussiskt mönster. Några dagar efter slaget vid Sedan i september 1870 förutsåg Karl Marx med profetiskt skarpsinne ett senare förbund mellan Frankrike och Ryssland

med målet att tillintetgöra det nygrundade riket. Medan kriget ännu var i gång, uppstod i den ryska pressen en upphetsad stämning mot den nya staten, eftersom Tysklands enande gjorde intrång på den ryska maktsfären. Panslavisterna förfäktade med eftertryck den tesen, att det nya riket utgjorde ett hot mot världsfreden och att det besjälades av pangermanistiska tankegångar, som åsyftade tyskt världsherravälde. Vidare ansågo bl. a. Danilevski och Katkov, att Tyska Rikets grundande var identiskt med pangermanismens seger över den tyska kulturen. Man var i dessa kretsar rädd för att kriget mot Frankrike endast betydde det första steget för germanernas senare herravälde över hela den slaviska världen. Man får vidare påminna om att den framstående engelske publicisten och statsmannen Dilke förfäktade imperialismens teori, som alltså redan har sitt upphov i just denna epok. Det var väl begripligt, att under dessa förhållanden rikskanslern Bismarck hyste svåra farhågor för rikets framtida bestånd. Meinecke säger dock ingenting om dessa orsaker till den tyska militarismen.

För att brännmärka den preussiska militarismen för Meinecke dess ursprung redan tillbaka till 1700-talet. Vi erfara, att redan Friedrich Wilhelm I:s legohär i sig burit grodden såväl till den preussiska militarismen som till nationalsocialismen. Här tar dock historikern helt fel. Det är sakligt ohållbart, att överhuvud taget intolka den moderna tidens nationella problem i 1700-talets historia. Upplysningstidens militärväsen har icke det ringaste att göra med den tyska folkhärens grundad på allmän värnplikt under Bismarcks tidevarv. Att den preussiska militarismen under nationalsocialismens period urartat, är visserligen sant. Men det är en försyndelse mot historievetenskapens grundlag att intolka senare tids företeelser i det förflutna. Vidare antar Meinecke en nära släktskap mellan en militärstat och Tredje Rikets totalitära stat. Då det i Tyskland efter 1870 bevisligen icke fanns något slags militärdiktatur, saknar detta påstående varje bevisvärde. Det är obestridligt, att Bismarckstidens konstitutionella monarki icke har någon likhet med Hitlers rike; här en rättsstat i västerländsk mening, där en våldsstat utanför västerlandets ram.

Vad beträffar värdesättandet av Bismarck kunna vi på intet sätt dela Meineckes uppfattning. Han skjuter vida över målet, när han betraktar Bismarck som en fanatisk järn- och blodpolitiker. Meinecke sysselsätter sig väl utförligt med Bismarcks utrikespolitik mellan 1864—1871, men han har ingenting att förtälja om Bismarcks stor-slagna fredspolitik mellan 1871—1890.

I fortsättningen av sin historiska redogörelse antar Meinecke, att makt- och våldskulten nått kulmen i Bismarcks rike och i allo liknar Tredje Rikets politiska inställning. Enligt vår uppfattning hemfaller här historikern åt starka överdrifter. I Bismarcks rike fanns det en stark motvikt mot militarismen i det tyska universitets- och bildningsväsendet, vilket på det stora hela taget alldeles stått på klassicismens och idealismens grund. Därtill kommer, att den officiella rikspolitikerna icke är ansvarig för chauvinistiska riktningar, som rört

sig utanför dess ram. Det finns t. ex. ett klart motsatsförhållande mellan Bismarcks ansvarsfulla och måttfulla Europapolitik och Hitlers hänsynslösa, brutala erövringslystnad, som hyllar makten för maktens skull. Vidare ansågs krigaren aldrig under Bismarcks period som människans högsta förebild och ideal, en uppfattning, som just var typisk för nationalsocialismen. Vi komma därmed till ett från Meinecke helt avvikande resultat: visserligen kan militarismen innebära ett hot mot ett frihetsbetonat författningsliv. På så sätt ligger alltid i militarismens överhandtagande en fara för ett folk. Det kan icke sägas, att den preussiska militarismen just under Bismarcks dagar varit ett exempel därpå. Det är ett märkligt faktum, att det enligt Meinecke så krigiska Tyskland från 1871—1914, d. v. s. under 43 år, icke fört ett enda krig med europeiska makter. Att dra en parallell mellan militarismen under Bismarcks tid och under Hitlers era är orättvist. Man behöver bara jämföra Bismarcks, kejsar Wilhelm I:s och Moltkes ärevördiga gestalter med Hitlers, Görings och Göbbels skröpliga figurer för att pregnant få fram strukturskillnaden dessa tider emellan.

Vidare är det iögonenfallande, att militarismens draksådd också utanför Tyskland fallit på fruktbar jordmån. Av utrymmesskäl erinra vi här endast om Boulangers roll i Tredje Republikens Frankrike. Boulanger planerade en statskupp för att grunda en militärdiktatur och det berodde endast på tillfälliga omständigheter, att detta revolutionsförsök misslyckades.

I Meineckes ögon är, som tidigare ådagalagts, det tyska borgaredömet ansvarigt för nationalsocialismens uppkomst. Enligt honom betecknar år 1866 borgaredömet »politiska Jena» och dess förräderi mot tidigare frihetsideal. Är detta riktigt? Den tyska liberalismen ansluter sig efter 1866 till Bismarck, då den med rätta ser i honom banerföraren för den tyska enhetsidéen, som sedan 1815 utgjort fundamentet i liberalismens politiska program. Därtill kom, att Bismarck efter 1866 slöt ett nära förbund med den tyska liberalismen och i intimt samarbete med den förberedde och förverkligade den tyska enheten. Det kan icke vara något tal om, att liberalerna genom detta handlingssätt förrått sina frihetsideal och i en blind heroskult underkastat sig den ledande statsmannens direktiv. Vidare är det märkligt att Meinecke icke vet någonting att förtälja om den allmänna, lika och hemliga valrätten, som Bismarck infört sedan 1866.

Vidare förebrår Meinecke det liberala borgaredömet att det helt frångått sin bekännelse till den tyska idealismens och klassicismens höga bildningsvärld. På 1860-talet stod tidsandan icke i idealismens, utan i realismens fälttecken. De dominerande tidsströmningarna funno sitt adekvata uttryck i Karl Marx' materialistiska historieuppfattning, i Charles Darwins utvecklingslära, i Eduard v. Hartmanns »Philosophie des Unbewussten» och i den engelska utilitarismen, som den trädde i dagen bl. a. hos Mill och Spencer. Det är orimligt att göra borgaredömet ansvarigt för tidsandans nya vägar. Dessutom är det mycket ensidigt att tala om realismens genombrott i Tyskland utan att beakta liknande riktningar i nästan alla andra

europiska länder. Meinecke förutsätter i sin kritik, att den tyska idealismen vore ett botemedel mot tidens urartning och skulle förmå ställa det politiska livet på nya grundvalar. Är nu denna smickrande föreställning historiskt hållbar? Vi svara med ett klart nej. Det fanns ingen möjlighet att slå en brygga mellan idealismens idéer och 1860-talets aktuella och brännande politiska och sociala problem. Det fanns helt enkelt inga förutsättningar mera att bygga upp ett frihetsbetonat politiskt partiprogram på idealistisk grund. Schiller och Goethe voro kosmopoliter utan någon djupare förtrogenhet med sin egen tids politiska och sociala spörsmål. Från Kant, Fichte och Hegel ha utgått de mest motsatta politiska riktningar. I själva verket utgjorde idealismen ett ytterst komplicerat fenomen, som icke lät sig inpressa i ett partiprograms trånga prokrustesbädd. Bismarcks Tyskland var icke mera Goethes Tyskland, och det fanns ingen möjlighet att gå tillbaka till det förflutna. Det är vidare betecknande för Meineckes inställning, att han helt förbigår Bismarcks samarbete med liberalismen mellan 1866—1878. Han berättar oss ingenting om det storslagna uppbyggnadsarbete, som försiggått under dessa betydelsefulla år. Vi påminna bara i korthet i detta sammanhang om näringslivets genomgripande reformering, om rättsformen, om guldmyntfotens införande, om förenhetligandet av mynt och vikt och de frihetsbetonade åtgärderna rörande förvaltningen. I stället för detta berättar oss Meinecke om borgaredömets vilda förvärvsbegär, som utmynnade i den svåra ekonomiska krisen år 1873.

Hur förhåller det sig nu med Meineckes påstående, att det tyska borgaredömet helt frångått sin tidigare frihetsorienterade linje? Icke med ett ord omnämner han t. ex. liberalismens modiga kamp för en frihetsbetonad författningsreform. Vi erfara ingenting om att nationalliberalerna och de frisinnade räknade bland sina anhängare så kända personer som t. ex. Forckenbeck, Mommsen, Virchow, Eugen Richter, Bennigsen, Hänel, Lasker och Bamberger. I övrigt nedtystar Meinecke det betydelsefulla faktum att den tyska liberalismen skarpt reagerade mot kronans primat över parlamentet och med outtröttlig energi kämpade för inrättandet av ansvariga »riksministerier». Att dessa strävanden varit resultatlösa hade icke, som Meinecke antar, sin orsak i borgaredömets förmenta politiska försumpning utan i den Bismarckska riksförfattningen retrograda karaktär. Rikskanslern utnämndes nämligen direkt av kejsaren och kunde icke ens störtas genom parlamentets misstroendevotum, så länge han åtnjöt kejsarens personliga förtroende. Att Tysklands senare parlamentarisering efter 1917 omedelbart anknöt till den tyska liberalismens krav på 1860- och 1870-talen är ett talande vittnesbörd om att det tyska borgaredömet — politiskt sett — befann sig på den rätta vägen.

Meineckes skarpa polemik mot judendomens samhällsupplösande verkan är på intet sätt övertygande. Det var Eduard Lasker, som 1873 i parlamentet gisslade det ekonomiska livets urartning. Det var nykantianen Hermann Cohen, som ställde den filosofiska forskningen på nya grundvalar. Det var filosofen Moritz Lazarus, som gick till storms mot den materialistiska tidsandan. Det må vara tillräckligt

med dessa exempel på judiska mäns insatser! För att belysa borgaredömets förfall, hänvisar Meinecke till den brutala antisemitiska agitationen på 1870- och 1880-talen. I den tyska riksdagen fanns emellertid mellan 1871—1886 inte en enda antisemit. Först 1887 lyckades det antisemiterna att vinna ett enda mandat. Det är vidare alldeles omotiverat, när Meinecke städse identifierar hela borgaredömet med den tunga industrien, storagrarnerna och junkrarna, kretsar som redan på 1890-talet bildat en gemensam front till förmån för en hänsynslös tysk maktpolitik.

Vidare är det oförståeligt, att Meinecke icke lagt märke till att alla allvarliga förnyelsetendenser på 1890-talet just utgått från borgerligt håll. Vi erinra här blott om nyidealismen, den tyska ungdomsrörelsen och om de många sammanslutningar, som åsyftade en genomgripande förnyelse av Tysklands samhällsliv.

Söka vi att objektivt värdesätta det liberala borgaredömets positiva och negativa sidor, vilja vi framhålla följande: Borgaredömets politiska svaghet ligger inte där Meinecke söker och finner den. Men borgaredömet har tyvärr deltagit i kulturkampen mot katolicismen i strid mot sin uppfattning om den religiösa friheten. Det har vidare gillat socialistlagen, som åstadkommit en oöverbannelig klyfta mellan borgaredömet och proletariet. Det har slutligen visat en bristande förståelse för den sociala frågans betydelse och för sent insett att blott ett intimt förbund mellan borgaredömet och proletariet skulle ha kunnat länka den tyska rikspolitiken in på nya vägar. Å andra sidan ligger det liberala borgaredömets styrka däri, att det städse hållit fast vid kravet på Tysklands omvandling från en konstitutionell monarki till en parlamentarisk stat. På så sätt går en oavbruten linje från 1848 över 1866 och 1878 fram till 1918. Hugo Preuss, den geniale skaparen av Weimarförfattningen, var borgaredömets trogne son. I full motsats till Meinecke kunna vi alltså konstatera, att borgaredömet väl förberett Tysklands demokratisering men inte banat väg för Hitler.

Vad beträffar Meineckes lidelsefulla polemik mot borgaredömets politiska hållning under det första världskriget, är det onödigt att bemöta den. Också här sätter nämligen författaren likhetstecken mellan hela borgaredömet och »alltyskarna».

Hur ställer sig nu Meinecke till Weimarrepubliken? Här fanns en demokratisk statsform, som direkt anknöt till 1) den tyska idealismen, 2) till 1848 års frihetsprogram, 3) till den frihetsbetonade tyska liberalismen och 4) slutligen till västerländska författningssidealer. Meinecke kritiserar — förvånansvärt nog — Weimardemokratien med stor skärpa. Bl. a. menar han, att 1) den nya staten saknat en fast och kraftfull statsledning, 2) att den splittrades av partiernas inbördes stridigheter, 3) att den försvagades av parlamentarismens utväxter, 4) att den icke haft inspirerande ideal, och slutligen 5) helt försummat sin uppgift att försona klasserna och att förverkliga sitt storslagna uppfostringsprogram. Med denna analys invecklar sig Meinecke dock i olösbara motsägelser.

Tidigare hade han polemiserat mot Bismarcks rike som en brutal

makt- och våldsstat, nu kritiserar han just Weimarstaten för att den saknar en stark regering och beklagar sig bittert över parlamentarismens negativism och de hätska partistriderna. Ingenting höra vi däremot om republikens modiga uppgörelse med bolsjevismen, en gärning, som dock räddat denna tids Europa från Sovjetssystemets insteg i västerlandet. Vidare ignorerar Meinecke helt de svåra förhållanden, under vilka den nya statsformen kommit till stånd.

Enligt Meinecke nådde borgaredömets politiska försumpning kulmen 1919. Ur det alltyskt sinnade borgaredömet har nämligen, som han menar, »dolkstötslegenden» spirat upp. Vad Meinecke här påstår, är alldeles osant. Dolkstötslegenden har uppkommit i den kejsrerliga arméns kretsar, som befunnit sig i nära förbund med storagrarnerna och junkrarna och bl. a. åsyftade republikens störtande, monarkiens och en totalitär stats återupprättande. Här fanns motrevolutionens front samlad, som just stod i skarpaste motsats till det tyska borgaredömet. Vid valet till Weimarnationalförsamlingen 1919 erhöles bl. a. demokraterna, som stått under Friedrich Naumanns geniala ledning, 75 mandat, socialdemokraterna 165, katolikerna 91, medan de tysknationella endast erhöles 44. Härur framgår, att av 424 mandat den nationella oppositionen endast lyckades få 44 mandat, d. v. s. föga mer än 10 procent av samtliga avgivna röster. Alla prövningar till trots — Versaillesfreden, den fortsatta hungerblockaden, Ruhrockupationen, inrikespolitiska oroligheter, reparationsförpliktelser o. s. v. — kunde den tyska republiken i fortsättningen befästa sitt anseende utåt, sin ställning inåt, träffa fasta överenskommelser rörande sina reparationskyldigheter och slutligen bli ledamot i folkförbundet. Mellan dessa år (1918—1928) lyckades det nationalsocialismen inte att få mer än 12 mandat i riksdagen. Sålunda saknar Meineckes påstående om det alltyskt inställda borgaredömet varje sanningshalt.

Vidare hävdar Meinecke att redan den tyska socialdemokratien från 1870- och 1880-talen mest förebildade den senare nationalsocialismen. Här tar dock historikern helt fel. Endast några påpekanden skola göras. Klyftan mellan borgaredömet och proletarietet efter Tyska Rikets grundande har djupa historiska orsaker. Skälen härför ligga huvudsakligen däri att den tyska arbetarerörelsen har sina rötter i 1848 års revolution, det tyska borgaredömet däremot i Bismarcks tidsålder från och med 1866. Borgaredömet stod från 1867—1878 i nära förbund med Bismarck, den tyska socialdemokratien däremot helt utanför. Arbetarnas avoghet mot Bismarcks rike fann sin förklaring däri att det här rörde sig om en nationell maktstat utan någon djupare social förståelse för de breda folkmassornas intressen. Man måste beakta, att överhuvud taget först 10 år efter rikets grundande den sociala skyddslagstiftningen tog sin början. Socialismen var enligt sitt väsen en politisk frihetsrörelse, som ville främja arbetarklassens politiska och ekonomiska emancipation. Den har alltid försökt att på fredlig väg förverkliga sina mål. Framtidsstaten var väl en dogmatisk konstruktion, dock i sin struktur avsedd att säkra proletarietets frihetsrättigheter. Vidare stod socialismen fast på demokratisk grund och pläderade med vägande argument för en genom-

gripande författningsreform. Det kan därför icke vara något tal om, att socialismen på ett eller annat sätt förberett den senare national-socialismen.

Problemet kvarstår varför det i Tyskland icke lyckades att slå en bro mellan det frihetsorienterade borgaredömet och den framstegsvänliga socialdemokratien. Det avgörande faktum härför förbigår — otroligt nog — Meinecke helt med tystnad. Socialistlagen (1878—1890), som med drakonisk stränghet undertryckte den socialistiska rörelsen, har omöjliggjort en försoning och ett politiskt samarbete mellan borgaredömet och proletariatet. Meineckes argument, att socialismen 1919—1932 icke varit i stånd att demokratisera Tyskland och att förhindra nationalsocialismens seger, är visserligen riktigt, men det förblir en gåta för oss, att historikern icke söker ge en förklaring till detta. Socialdemokratien utgjorde väl under denna tid (1919—1930) riksdagens starkaste parti, men lyckades aldrig få majoriteten i parlamentet. I samarbete med andra partier bildade den så kallade koalitionsregeringar och var till följd härav tvungen att bedriva en försiktig och måttfull politisk kurs. Vidare fanns det icke någon proletär enhetsfront. Arbetarörelsen var splittrad i det socialdemokratiska och kommunistiska partiet, och dessa båda grupper arbetade dessutom efter helt olika program och politiska metoder. Slutligen var socialdemokratien nödsakad att städse försvara sig mot två fiendliga fronter: mot reaktionen från vänstern, bolsjevismen, och mot reaktionen från högern, den nationella oppositionen, som senare bildade den så kallade »Harzburger Front» från år 1931.

Som tidigare anförts, förklarar Meinecke bl. a. Hitlerörelsens genombrott ur följande moment: 1) ur reaktionen mot Versaillesfreden, 2) ur judendomens politiska maktställning i Weimarrepubliken, 3) ur den ekonomiska världskrisen från 1929 och den därmed förknippade arbetslösheten och 4) slutligen ur Hitlerismens förbund med den nationella oppositionen. Beträffande Meineckes tes om judendomens fördärvliga inflytande, må här blott anmärkas följande: det fanns endast två judiska riksministrar från 1919—1933: Hugo Preuss och Walter Rathenau. Båda voro dock patrioter i ordets högsta och sannaste bemärkelse. Av de ovan anförda skälen för nationalsocialismens uppkomst ha punkt 1 och 2 och delvis punkt 4 redan sedan 1920 spelat en viktig roll. Trots sin hänsynslösa propaganda lyckades det — betecknande nog — blott nazisterna att under en nioårsperiod få 12 mandat i riksdagen före 1928. Detta obeskrivliga faktum bevisar stringent, att Meineckes påstående om borgaredömet och arbetarörelsens skuld till nationalsocialismen redan sedan 1919 är alldeles felaktigt. Att nationalsocialismen från 1928 till 1930 kunde höja sin mandatsiffra från 12 till 107, d. v. s. med 900 procent inom två år, måste ha särskilda orsaker. I själva verket ligger förklaringen härför i *den internationella världsekonomiska krisen* från 1929, som lamslagit den tyska befolkningens motståndskraft mot nationalsocialismens draksådd. Men detta har ingenting att göra med borgaredömet och proletariatets förmenta politiska försumpning sedan 1919. I övrigt betonar Meinecke själv, att vissa rent tillfälliga omständigheter

förhjälp Hitler till makten: rikspresident v. Hindenburgs ålderssvaghet och bristande politiska omdömesförmåga och den nationella oppositionens förbund med hitlerismen.

Meineckes tes, att Tysklands väg sedan Bismarck nödvändigt måste utmynna i nationalsocialismen bryter helt samman, om nationalsocialismens makttillträde enligt historikernas eget påstående kommit till stånd såsom en följd av rena tillfälligheter. Tyskland befann sig vid årsskiftet 1932/1933 i en liknande situation som t. ex. Tredje Republikens Frankrike inför Boulanger och våra dagars Frankrike inför de Gaulle. Hur skulle man emellertid med någon rättvisa vid de Gaulles eventuella makttillträde kunna förklara hela Frankrikes tidigare historia som en direkt förberedelse till de Gaulles diktatur?! Men det är just något liknande Meinecke antar beträffande Tysklands utveckling från Bismarck till Hitler.

Enligt Meinecke var Brüning en genial statsman som skulle ha kunnat förmå rädda Weimarrepubliken för Hitler. *Enligt vår uppfattning var just Brüning den tyska republikens dödgrävare.* Här blott några påpekanden! Brünings rikskanslerskap (1930—1932) utgör en vändpunkt i den tyska republikens historia. Han betecknade — märkligt nog — sig själv som frontgenerationens man i full motsats till Weimardemokratien. Han bildade ett så kallat »presidialkabinett» utan socialdemokraternas medverkan och sökte och fann sitt stöd icke i parlamentet, utan hos rikspresidenten. På så sätt regerade Brüning utan riksdagen med stöd av paragraf 48, som av författningens skapare endast var påtänkt att användas i undantagsfall. Parlamentet var därmed i själva verket satt ur funktion och hade endast uppgiften att efteråt bifalla nödförordningar, som redan trätt i verksamhet. I själva verket *betydde Brünings förfaringsätt ingenting annat än ett upphävande av Weimarförfattningens grundrättigheter och ett reaktionärt återfall i Bismarckstidens övervunna regeringsmetoder.*

Brünings ställning till Hindenburg liknade Bismarcks förhållande till kejsaren. Liksom Bismarck med alla medel stärkte kejsaredömets maktställning mot parlamentet, gjorde Brüning allt för att utöka rikspresidentens maktbefogenheter. Båda delade samma livsöde: avsked i onåd — och detta just från den persons sida, som de själva upphöjt till politikens avgörande faktor. Brünings kanslerskap utmynnade i en ödesdiger katastrof för Weimardemokratien: arbetslöshetssiffran steg nu till nära 6 miljoner, nationalsocialisternas mandatsiffra i riksdagen ökades från 107 till 230; bland de breda folkmassorna härskade djup förtvivlan över republikens framtid och överallt spred sig den övertygelsen att den tyska Weimardemokratien redan befann sig vid undergångens brant. Med Brüning var den tyska republikens öde slutgiltigt beseglats och även om det skulle ha lyckats honom att krossa hitlerismen, hade likväl den tyska utvecklingen endast kunnat mynna ut i en »presidial-» eller militärdiktatur. Så har Brüning bevisligen direkt banat vägen för Hitler.

Vi dela Meineckes övertygelse om att militarismen spelat ut sin roll i Tyskland och att framdeles något liknande nationalsocialismen

knappast kan vinna gehör hos folket. Meinecke hoppas, att Tyskland skall finna en kraftkälla i den tyska idealismen. Han uppmanar tyska folket att fly till andens höga värld, som skall öppna nya perspektiv för det. Allt detta synes oss vara både utopiskt och verklighetsfrämmande. Ett folk, som fryser och svälter ihjäl, är inte i en lämplig sinnesförfattning att studera och uppskatta litteraturens dyrbara skatter. *Hunger, nöd och en förtidig död bana inte vägen till demokratin.*

Meineckes bok om den tyska katastrofen avspeglar väl åskådligt det tyska sammanbrottet men visar inga spår av en sann humanistisk inställning. Arbetet är på det stora hela taget en nattsvart skildring av den tyska utvecklingen och bär en alltigenom negativ prägel. Några exempel! Misslyckandet av 1848 års revolution betecknar enligt Meinecke Tysklands kurs bort från västerlandets politiska frihetsideal. Historikern ser dock själv i Bismarcks väg den enda möjligheten att åstadkomma Tysklands enhet. Han reagerar skarpt mot det tyska borgaredömet anslutning till Bismarcks hänsynslösa maktpolitik, men klandrar i samma andedrag proletariatet för dess antinationella inställning till Bismarck. Slutligen uttrycker han väl ohöljt sin beundran för den tyska klassicismen men förmår inte att säga oss på vilket sätt den kunde ha bidragit till lösningen av samtidens brännande problem. Den tyska Weimarstaten bedömer Meinecke mycket skeptiskt, ehuru den otvivelaktigt stått i motsats till Bismarcks maktstat och dessutom nära var anknuten till västerländska författningideal.

I övrigt är *Meineckes verk uppfyllt av direkt antihumanistiska tendenser*. Han förbiser helt de storslagna insatser, som det tyska borgaredömet och den tyska arbetarerörelsen gjort till förmån för en frihetlig reform av Tysklands politiska liv. Han delar i hög grad antisemitismens uppfattning och riktar lidelsefulla förebräelser mot den tyska judendomen. Ja, mera än detta, han betecknar uttryckligen Hitlers syntes av det nationella och det sociala som något storslaget, som i full överensstämmelse med hela den tyska historiens ledande tendenser helt motsvarat tidens behov. Det är ett nedslående och ytterst beklämmande faktum: *Meineckes analys av den moderna tyska historien står i stor utsträckning på samma grund som nationalsocialismens*: vi påminna här blott om Meineckes kritik av Bismarcks rike, av borgaredömet och proletariatet, av judendomen och av Weimarrepubliken.

Som historisk utredning är Meineckes verk alldeles förfelat. Han håller sig uteslutande till förfallsfenomen, identifierar delen med det hela och misstänker överallt spår av nationalsocialismen, som han utan vidare intolkar i det förflutna. Därmed försyndar sig författaren på ett ödesdigert sätt mot historiens grundlag att förstå varje tid ur dess egna förutsättningar.

Det positiva i Meineckes tolkning ligger däri att han skänkt oss en adekvat bild av sammanbrottets Tyskland i dess hopplöshet, förtvivlan och nedbrutenhet. Med rätta betonar han också självbesinnings nödvändighet som förutsättning för Tysklands framtida

förnyelse. Vidare har det otvivelaktigt lyckats honom att få fram vissa negativa drag i Tysklands utveckling; han överdimensionerar emellertid dem på ett rentav fantastiskt sätt. Det är dock i själva verket helt riktigt att en militarism, som dominerar, ett borgaredöme, som strävar efter politiskt allenherravälde, en socialism, som ohögljt hyllar klasskampdogmen, en extrem nationalism, som genomsyrar bredare befolkningsskikt, kunna vara allvarliga farokällor för ett folks politiska och kulturella frihet. Icke mindre sant är det att den fortskridande industrialiseringen och mekaniseringen kunna utgöra ett hinder för ett folks kulturella framsteg, om dessa krafter icke stå i sedlighetens och förädlingens tjänst. Men det är dock en ohållbar tes, att just dessa upplösande moment huvudsakligen trätt i dagen i Tyskland och helt bestämt dess utveckling från Bismarck till Hitler. Här blott några korta påpekanden! Bismarcks rike upprättades i realpolitikens tidsålder, den avväpnade, värnlösa Weimarrepubliken befann sig i en demokratisk värld, gripen av maktbegär. Hitler däremot upplevde den ena framgången efter den andra, enär han fann stöd hos en värld, som — märkligt nog — hyste respekt och aktning för hans växande makt. Ur detta framgår, att från 1871 fram till 1939 har makttanken på liknande sätt innanför och utanför Tyskland erfarit en eminent skärpning.

Den tyska katastrofen är därför icke, som Meinecke tror, ett isolerat tyskt fenomen, utan en integrerande del av den allmänna europeiska kulturkrisen. Därtill kommer något annat. Att den tyska utvecklingen överhuvud taget kunnat mynna ut i Hitlers makttillträde berodde huvudsakligen på Tysklands tragiska historia mellan 1930—1933. I motsats till andra länder mötte nämligen den ekonomiska världskrisen här redan ett hårt provat, utmattat och förtvivlat folk, som förlorat varje tro på demokratien. Rikspresident von Hindenburgs politiska naivitet och godtrogenhet förhjälppte en politisk äventyrare till makten. Blott en fatalist kan på allvar påstå, att redan Bismarcks rike burit inom sig fröet till Hitler.

Nationalsocialismen har krossats, men världsfreden är icke tryggad. 1948 års politiska läge liknar i hög grad 1939 års situation. Fredstanken har ännu icke slagit rot i mänsklighetens hjärta. Efter det andra världskrigets grymma prövningar står världen fortfarande i kapprustningarnas tidsskede. Stalins Ryssland har intagit Hitler-Tysklands plats bland stormakterna och utgör samma hot mot frihetstanken som tidigare nationalsocialismen. Den framstående franske historikern Henri Martin uttalade på 1860-talet en dyster profetia, som nu synes besannas: »Om ryssarna stå vid Elbe- och Oderflodens stränder, är Europas öde slutgiltigt beseglat.»

Ett liberalt inställt, fredligt sinnat och kulturellt högtstående Tyskland utgör en grundförutsättning för Europas tillfrisknande. Endast om det lyckas att slutgiltigt övervinna maktbegäret jordklotet runt finns det en viss anledning till en optimistisk framtidstro. Därför är det vår tids mest angelägna uppgift att samvetsgrant utröna orsakerna till uppkomsten av makttanken, som förorsakat Europas olycka och fortfarande förgiftar vår tids politiska liv.